

Fem kvinneblikk på Knut Hamsun og *Markens grøde*

Herbjørg Wassmo

Vigdis Hjorth

Gro Dahle

Maria Tryti Vennerød

Hanne Ørstavik

Forord

Noen feminist var Knut Hamsun ikke. Snarere tvert imot. Han så med skrekk fram mot en tid da den patriarkalske familien skulle gå i oppløsning. Og skrev artikler og brev om den moderne kvinnes fryktelige utvikling. Men han forutså det.

Han fordømte sterkt kvinner som tok livet av uønskede barn og mente de måtte straffes hardt. Allikevel lar han Inger i *Markens grøde* komme hjem fra Tugthuset som en friere kvinne som har lært å lese.

Han nektet sin hustru Marie å utøve sitt yrke, hun måtte ikke engang komme i nærheten av teatret. Men bonde kunne hun få være. Der stod hun med ansvaret, først for Skogheim og siden Nørholm, mens han selv satt og skrev på hoteller og pensjonater rundt forbi.

Som kunstnerisk ansvarlig for 150-årsjubileet for Knut Hamsuns fødsel i 2009 ville jeg at også kvinnene skulle høres. Jeg inviterte fem sterke og vidt forskjellige kvinnerøster i det norske forfatterlandskapet til å kommentere eller fabulere rundt *Markens grøde* og Knut Hamsun. Takk til alle fem for at de tok utfordringen! Tekstene utgjør utgangspunktet for jubileumsforestillingen «Å Isak! Hamsun på tvers av tida» som vises 1. august.

Alle de fire nasjonale arrangementene i jubileumsåret er lagt utendørs fra «Sult og suppe» i Universitetsgata i februar til «På gjengrodde stier» i Fjæreheia i september. Det har bare blitt sånn. Det er noe utendørs ved hele forfatterskapet. Og det ligger en egen utfordring i å plassere tekstene opp mot et landskap og en konkret virkelighet.

Derfor har vi plassert «Å Isak!» i et av de vakreste landskaper i Norge. Midt på Sognefjellet i den delen av landet han var født og tilbrakte sine første leveår.

God fornøyelse!

Hilsen

Catrine Telle

kunstnerisk ansvarlig på vegne av Riksteatret for Hamsun 2009

Forord

Hører du fjellet synge?

Et kor av kvinner kommer vandrende over viddene. Hører du fjellet synge? spør koret, og vi hører dikterarven klinge mellom fjellene. Språket snirkler seg gjennom landskapet og setter spor under huden på oss. For det var her han ble født, i ly av de mektige fjellene, denne lille gutten som skulle legge hele verden for sine føtter med ordene sine. Men her mellom tindene er ingen mann stor, og i dag, 150 år etter sin fødsel møter han fem kvinnestemmer på stien. Fem forfattere som har satt spor i vår samtid, og som våger å møte kjempen, ansikt til ansikt. De møter ham med sitt språk og sitt nåtidige blikk, på diktningen, på mannen, og på naturen.

«En roman til min samtid,» kalte Knut Hamsun mesterverket *Markens grøde*, og hadde et uttalt ønske om å påvirke den norske tidsånden med romanen. Vi var nysgjerrige på hvordan boken møter vår tidsånd, nesten hundre år etter at den ble skrevet, og inviterte derfor fem framstående norske samtidsforfattere, Herbjørg Wassmo, Gro Dahle, Maria Tryti Vennerød, Hanne Ørstavik og Vigdis Hjorth, til å komme med en reaksjon på romanen, sett fra deres perspektiv som skrivende kvinner i 2009.

De fem forfatterne utfordrer Hamsun med all sin kraft, med erotikk, dramatikk, politikk og ikke minst en god porsjon satire. De dikter nye stier i landskapet der de vandrer fram og viser vei mot nye tinder. For der fjellet står støtt, springer tiden videre med små dikterbarn i armene, dikterbarn som har blitt gamle menn som fortsatt lever, og skriker og elsker og sloss, når vi låner dem et bryst, en famn og nye øyne.

Velkommen!

Kjersti Horn

Regissør på jubileumsforestillingen «Å Isak!» på Sognefjellet 1. august 2009

***Æ*rede dikter Knut Hamsun**

av Herbjørg Wassmo

Man har bestemt at De skal feires – *med malurt*, på norsk maner.

Det er mange som snakker *om* Dem, men jeg vil ta meg den frihet å snakke *til* Dem. Og hva jeg skal si, skjeller ikke verden det slag.

Jeg skal ikke trette Dem med min beundring for deres bøker, for jeg vet sant å si ikke om De bryr Dem om det. Og jeg bruker Deres ord for denslags: Dem om det!

Mitt talent for nesegrus beundring er også lite utviklet. Jo mer jeg ser av verden, jo tydeligere blir menneskets dårlig evne til å forvalte det som kunne vært beundringsverdig. Menneskets kropp, for ikke å snakke om logisk tenkning, har en lei evne til oppløsning.

Men for all del, en smule *begeistring* for *litteratur* kan man jo unne seg. I den anledning har jeg intet behov for å kreve at dikteren skal være et såkalt *godt menneske*.

I motsetning til min farmor som så Dem i levende live på nært hold, har jeg ikke latt meg sjarmere av Deres utseende. Men jeg ser at man sikkert kunne henge en kostbar frakk på Dem uten at det var bortkastet. Jeg bare nevner det, for i Deres tid var det enda viktigere enn det er nå – å pleie sin bart, om man har noen.

Jeg hadde aldri den ære å høre Deres kraftige foredrag, der De latterliggjorde kollegaer og åndselite her på berget. Men jeg går ut fra Deres ord ikke skilte seg særlig ut fra det enkelte må tåle av utskjelling nå til dags. Det skulle ikke forbause meg om også De, i ungdommelig overmot, trodde De hadde oppfunnet kruttet fordi noen hadde lest Deres skrifter. Det virker å være en utbredt forestilling, også i dag.

Men for å bevege meg fra det ytre – og en smule innover i materien, så har dette maset om deres store geni heller aldri fått meg til knefall. Sant å si synes jeg det er påfallende, at man i 2009, nesten uten unntak, teller *maskuline genitalier* som genier. Med respekt å melde må det være en regnefeil et sted. Og denne feilen var innført lenge før våre nye borgere kom med sine kvinner gjemt bak slør. Det virker som om De, Herr Hamsun, også følte dem best til mote med kvinner som ikke truet Deres posisjon. Og De er, den dag i dag, på ingen måte alene.

Egentlig kunne alt bare gått sin skjeve gang, hadde det ikke vært for at man stadig må være vitne til at geniet ikke greier sin oppgave, nemlig å *foredle menneskets ånd*. Ofte ser det ut som om geniet kaster barnet, altså seg selv – ut med skittvannet. Og at åndelig oppløsning mer er en regel enn et unntak. Og det *for* geniet har

trykket ut av seg den smule arbeid man må kunne forvente ved slik status.

Det kan se ut som om De, Herr Hamsun, ikke var noe unntak.

Muligens streift tanken Dem underveis: Er disse gjerninger bra for meg og min dikting? Er dette bra for min sjels ettermæle? (I den grad sjelen har behov for ettermæle, naturligvis.)

Det er selvsagt lett for meg å spørre. Jeg har fått sannheten definert av dem som holdt seg på riktig side. Men ærlig talt – hvor tåpelig kunne et menneske med så stor ballast som Dem – være? Til og med skrive en nekrolog over *føreren!*

Trodde De virkelig at De kunne peke på hvem De ville – og si «Der er min utvalgte helt», og så var verden enig? Eller var De simpelthen en gammel stabukk, som en gang hadde sagt ja til det tyske, fordi man beundret Deres bøker der, og at De dermed måtte gå videre med hele alfabetet til hyllest?

Og for å være *helt ærlig*, så forstår jeg i så fall den naive, men livsfarlige tanken. Vi forsvarer dem som viser oss en smule oppmerksomhet. Det er derfor så mange barn lar sine foreldre gå fri fra dom.

Hadde De vært min bror, så er jeg redd vi ville ha hatt mangfoldige scener om Deres knefall for *føreren*. Og hadde jeg vært deres kone, ville jeg nok tatt til vett og berget meg selv. Skjønt slikt kan man aldri vite, når man ikke selv har på skoen som trykker – så inn i døden.

I ettertid kan man spekulere på hva De så i denne livsfarlige, livsfjerne, ropende, kommanderende, fjertende, torturerende bøddel, denne mannslingen med bart, som sikkert hadde utropt seg til militært geni.

Og der har vi det igjen! Vårt infantile knefall for helter og idol, i alle kategorier. Deres helt, Herr Hamsun, var ikke bare katastrofal for Dem og Deres familie, han var godt i gang med å ødelegge en hel verden!

I *etterpåkløkk ettertid* var Deres beundring ingen *genistrek*, men en full mental blokade i Deres berømte pannebrask. Og folk forventer ennå at De skulle vært klokere enn de andre som valgte feil side.

Derfor driver vi fremdeles og plager deres ettermæle. Vi hausser opp og æreskjeller Dem – uten at De trygler om nåde. Vi diskuterer Deres begavelse og svik, Deres stormannsgalskap og mulige senilitet, deres talent for romankunst og forakt for teateret. Man skulle tro at *dette kjempers fødeland* ikke hadde noe å utrette for egen del, slik støyen om Dem står i vilden sky. Og ærlig talt, hvordan i huleste kunne De være så dum?

Jeg tillater meg å si at *geniet utenfor litteraturen* ikke greide å omstille seg til

enkel tenkning. Som at helten var en despot.

I årevis har man kranglet om hvorvidt Deres navn skal brukes på gater, eller Deres berømte hode komme på sokkel. Jeg vet ikke hvordan De har det med sokler og gatenavn? Men jeg tror De slipper å pryde parkeringsbunkere, slik Ibsen må tåle.

Noen foreslår en plakat med påskrift: *Dikteren Knut Hamsun (ikke nazisten)*. Enkelt, så kunne det bli fred?

Men nei, man kan ikke skille person og dikter, hevder de som vet. De som er såret, de som hater, de som husker. Og hva skulle vi da ha å feire og æreskjelle? Hvordan skulle vi da kjenne oss som gode borgere på den riktige siden?

Det er nettopp dette De skrev om fra tid til annen. *Menneskets dårskap og drømmen om å være bedre – og mer elsket enn man er?* Forsto De selv alt det De skrev? Skjonte De at den gamle Knut, mannen, ikke var verdig til å knytte dikterens skolisser?

Er det nettopp dette som er alle dikteres paradoks? *Å være den minste pusling i sitt eget verk?*

For De viste oss, svart på hvitt, hvor galt alt kan gå, hvor stort hatet, ondskapen og sviket kan være. Hvor bedrøvelig og stakkarslig sulten og nederlaget er, og hvor svake kår tilgivelsen har. De viste oss drømmen og vitaliserte naturen. Og *galskapen*. Kjærligheten og galskapen. Det som viser oss hvor *skjort* alt er.

Derfor vil jeg *trøstes* med å høre hva De skrev mot slutten i romanen *Pan*, der postbudet kommer med et brev til Løytnant Glahn:

Men i brevet er ikke noget skrevet, der ligger bare to grønne fugleffjær i det.

En isnende rædsel trekker igjennom meg, jeg blir kald. To grønne fugleffjær! sier jeg til meg selv. Nå, hva er dermed å gjøre! Men hvorfor blir jeg kald? Se det er nu en forbandet træk fra de vinduer der.

Og jeg lukker vinduene.

Der ligger nu to fugleffjær! tenker jeg videre, jeg synes at jeg skulde kjende dem, de minner meg om en liten spøk oppe i Nordland, en sådan liten oplevelse blant mange andre oplevelser; det var fornøyetlig å se de to fjær igjen, Og jeg synes pludselig å se et ansikt og høre en røst og røsten sier: Værsågod, hr. Løitnant, her er Eders fugleffjær!

Eders fugleffjær...

Herbjørg Wassmo er født i 1942 i Vesterålen. Hun debuterte i 1976 med diktsamlingen *Vingeslag*, men det er først og fremst som romanforfatter Herbjørg Wassmo har markert seg. I 1981 slo hun gjennom med romanen *Huset* med den blinde glassveranda, første bind i trilogien om Tora. For den siste romanen i trilogien, *Hudløs himmel*, ble hun også tildelt Nordisk Råds litteraturpris i 1987. Bøkene om Dina er Wassmos andre hovedverk, en trilogi som ble påbegynt med *Dinas bok* i 1989 og avsluttet med *Karnas arv* i 1997. Herbjørg Wassmo har også skrevet noveller og skuespill. Hennes bøker er oversatt til flere språk. Siste roman: *Et glass melk takk* (2006).

En gang var jeg svært sulten

Tekst av Vigdis Hjorth

I

En gang var jeg svært sulten. Jeg sto mye utenfor bakeriet på Berg og kjente lukten av ferske skolebrød, men jeg sto imot. Jeg gikk helt ned til byen til andre bakerier mens det strømmet alle slags setninger gjennom hodet mitt som jeg følte trang til å skrive ned eller si høyt. Det hendte jeg sa dem høyt for meg selv så andre hørte det. Jeg satte meg på benkene i Slottsparken, men straks kom et annet menneske og satte seg ved siden av meg, et stygt og uappetittlig menneske, så jeg måtte reise meg og gå videre. Jeg var lett påvirkelig på den tiden. Jeg vandret hvileløst og fikk merker av alt og var stadig sulten og fant opp ord som gjorde meg oppspilt, rumult og mørkul, men så kom en insektlignende kvinne med pølse i øynene og ødela alt. Jeg forestilte meg at jeg kunne systematisere ordstrømmen i hodet mitt og skrive den ned slik ingen hadde skrevet før! Jeg løp til biblioteket og satte meg ved en ledig computer, men det poppet opp forstyrrende bilder av mennesker fra fjernsynet og nyheter jeg ikke kunne la være å studere, om barn med to hoder. Bibliotekarene så mistenksomt på meg, hva gjorde de det for, hadde jeg gjort dem noe? Jeg reiste meg og sa de ikke hadde noe med å se på meg på en slik nedlatende måte, trampet i gulvet og forlot lokalet, slo døren i bak meg med et temmelig høyt smell. Utenfor gikk unge mennesker og smilte i de lyse gatene, bare jeg hadde det utålelig. En stund nøt jeg tanken om at livet hadde gjort meg stor urett. Så kjente jeg tørst og så meg om etter et sted å få noe å drikke, jeg hadde ikke spist annet enn epler den siste uka. Jeg gikk inn på en kafé, til toalettet, men det luktet og var skittent, og jeg hastet ut igjen, overveldet og kvalm av sanseintrykk. Det suste for ørene, jeg satte meg, men serveringsdamen kom i min retning, hun skulle sikkert ha meg til å ete. Hun ble fetere ettersom hun nærmet seg og jeg løp ut igjen på gaten der sollyset var blendende. Var det et tegn på galskap at jeg oppfattet alle ting så tydelig, så nøyaktig? Det var kanskje det at jeg ikke hadde spist. Innimellom var jeg svimmel, det kilte i hodet som om det krøp små dyr på innsiden av skallen. Igjen tenkte jeg på det jeg skulle skrive og en yr glede fylte meg. Med nytt mot og raske skritt gikk jeg ned fortauet og innhentet to unge menn og spurte om jeg kunne bomme en røyk av dem. De ristet på hodet og røykte ikke, så gikk jeg likevel sammen med dem et stykke. Jeg fikk en sigarett av en annen mann, han tente den for meg, jeg trakk dypt inn og holdt på å besvime. Mannen tok meg under armen, vi satte oss på en benk, og han kysset meg. Jeg fortalte at jeg ikke hadde spist annet enn fire epler de siste sju dagene, etter hvert som jeg snakket ble han fjernere i blikket, så reiste han seg og gikk, selv om jeg ba ham om å bli sittende. Jeg stakk fingrene i munnen og suget på dem og bet på neglene, jeg la meg ned på benken og håpet hodepinen skulle bli borte. En av mennene jeg hadde spurt om røyk kom tilbake gjennom parken, alene nå. Han passerte benken med nedslått blick og lot som om han ikke så meg. Jeg spratt opp og ropte at det ikke var ham jeg hadde spurt om røyk, men mannen han

hadde gått sammen med, så lo jeg godt av mitt eget påfunn og hodepinen forsvant. Jeg brydde meg ikke om menn lenger, jeg hadde liksom tørket ut. Igjen gikk jeg opp til bakeriet på Berg som nå var i ferd med å stenge, og stirret lenge på haugene av ferske skolebrød. Ekspeditrisen spurte om jeg skulle ha noe, men jeg ristet på hodet og løp helt ned i byen igjen for å straffe meg selv for at jeg hadde latt meg friste og jeg frydet meg over at jeg hadde stått imot, det ble mørkt. Jeg hadde så mange ord i hodet at jeg var forvirret og full og vurderte om jeg skulle dra til en venninne og øse dem av meg, hjem kunne jeg ikke gå. Den nervøse hjernen min arbeidet uopphørlig og jaget meg fra gate til gate, jeg befant meg plutselig på Oslo sentralstasjon foran den lysende tavlen. Steder og tider gikk i surr, jeg klarte ikke tyde bokstavene, så gikk jeg ned til et tilfeldig spor, der sto nattoget til Bergen og skulle gå om tre minutter, jeg kastet pennen jeg hadde i hånden og steg på.

II

To år senere var jeg ikke sulten lenger. Jeg reiste til små kystbyer og gjorde meg bemerket. Jeg kom med hatteesker og koffertene alle lurte på hva inneholdt. Jeg leide meg inn på byens sentrale hotell og iførte meg oppsiktsvekkende gul kjole og pels selv om det var midt på sommeren, jeg var svært interessant. Under måltidene i spisesalen forbløffet jeg gjestene med anekdoter fra mitt liv, men lot mye henge i lufta. Jeg gjorde meg kjent med hotellresepsjonisten og fikk vite mye om byens borgere. Jeg ble fortrolig med byens boms som holdt til på kirketrappa med sine plastposer. Om nettene drev jeg nede i den opplyste havnen og kastet gjenstander i havet. Ved hjelp av snedige påfunn og fiffige formuleringer fikk jeg innpass i byens selskapsliv der jeg gjorde påfallende saker og fikk stor oppmerksomhet. Jeg lo så folk kunne se at tennene mine var friske. I den ene hatteesken hadde jeg en pistol med perlemorsbeslag mellom skittentøyet. Folk spurte meg hvor jeg kom fra og hva jeg skulle i byen, men jeg var hemmelighetsfull og brukte mye penger. En kveld inviterte jeg bomsen fra kirketrappa opp på rommet, serverte champagne og røykte tynne sigarillos med munnstykke av elfenben. Så besøkte jeg den fattige fiskeren som holdt til i et skur nede på brygga. Under en middag hos byens eiendomsmeidler ga jeg til beste provoserende synspunkter på tidsånden og fabulerte inspirert om kunstens vesen og fortalte om min aktverdige venninne som på ett enkelt år ble drukkenbolt og romanforfatter. På tomannshånd fortalte jeg prestens sønn om mine nattlige drømmer og fikk ham til å rødme. Jeg fablet ikke lenger om å skrive, jeg snakket! Ordene rant av munnen min, setninger fulle av poesi og naturlyrikk, prestens sønn ble svært beveget. Han var forlovet, men jeg hadde en underlig medalje på brystet. Sankthansnatten støtte jeg på ham på min vandring på engen full av blomster som hadde lukket seg

i mørket, hans forlovede var på studietur i Stockholm. Vi gikk arm i arm under den milde himmelen, og jeg fortalte om mine reiser i India og var mer besynderlig og fargerik enn hans ingeniørforlovede i Sverige. Neste dag danset jeg på bordet i selskap hos distriktslegen og var verdensvant og spilte fiolin og var talentfull og eksentrisk. Prestens sønn rødmet bestandig når vi møttes om nettene, jeg sa at en stor dikter er et menneske som ikke skammer seg. Så tok jeg påstanden tilbake og forvirret ham. Jeg innrømmet at hele mitt vesen var humbug, og han forsto seg ikke på meg. De hete formiddagene lå jeg i mosen og nøt min ensomhet, omsust av min egen jefølelse, sjelen min var stor og fulltonende som et orgel. Prestens sønn var inntatt i meg, men lot som ingenting. Jeg kysset ham om natten og han gjengjeldte kysset, men angret straks og sa han aldri ville se meg mer. Jeg ble bunnløst fortvilet og sparket hunden hans flere ganger, jeg gikk til fiskeren og bød meg fram og kjøpte en ødelagt stol av ham. Men det hjalp ikke. Jeg var opprevet og drakk for mye av sinnsbevegelsen og bekjente offentlig min redningsløse kjærlighet og gjorde det umulig for meg selv. Så tok jeg hatteesken fram ...

III

Alt dette er svært lenge siden. Jeg var ung den gangen og forfengelig. Se her er jeg med ordene mine! Hør! Jeg ble hørt, jeg ble sett, jeg høstet beundring, sedler og menn av ordene mine. Jeg spydde dem ut, men hadde ingen sjelefred. Bøyd over computeren, blind for annet enn bokstaver i kø, som om ordene kunne redde meg. Langt borte fra alt egentlig. Langsamt, ettersom alt gikk fortere og det tetnet seg om meg av ord, forsto jeg at de var feilen. Egne og andres og andres om mine fra munnen og hånden. Mot øret og øyet og inn gjennom huden til hjertet der de skrumpet det. Jeg lengtet bort fra ordene. Jeg lengtet bort fra meg selv. Fra skriften og snakket og alle menneskers skrift og snakk, pjattet fra tidlig morgen i alle kanaler på alle frekvenser, fjernsynet og radioen i bilen. Uvesentligheter, uøyaktigheter, vulgariteter og godmodig pjatt til sen kveld og natten igjennom. Uredigerte ordstrømmer, overskrift uten brøtekst, blogger, søppelpost, injurier, frekkhet og ublu selvpresentasjon, alle snakket og skrev uopphørlig, de som ikke kunne skrive, ikke kunne stave, skrev.

Jeg solgte kontoret og kjøpte en hytte langt inne på Krokskogen uten strøm. Der satt jeg umælende foran ilden og kjempet med meg selv. Langsamt forsvant rastløsheten og jeg erobret bondens likevekt, hennes få følelser, stabiliteten, hennes treghet.

Jeg sanket ved. Jeg plukket sopp og multer hele dagen og stekte soppen på vedkomfyren til aftens. Trakk lukten av steinsopp inn og spiste den med løk. Jeg lærte meg å lese

skogen, snart visste jeg hvor det grodde steinsopp, blåbær. Store lykkelige felt med kantarell som gull på skogbunnen. Jeg plukket tyttebær, krekling, einer og enebær til krydder. En sjelden gang var jeg nede i byen, solgte det jeg hadde plukket og hamstret brød, vin, kaffe. Bar det på ryggen gjennom skogen som en pram. Skritt for skritt lenger bort fra avisoverskrifter, trafikk, all geskjeftighet. Skrådde inn på min egen smale sti og over det som kjentes som mine moer, hele veien uten å møte mennesker, kanskje en hare eller en hjort. Fredelig alene, ingen så meg, ingen snakket, tankene mine var langsomme, jeg ble meditativ. Blodet fløt rolig i årene som skyene drev dovent over himmelen hele den varme sommeren. Jeg sanket ved, jeg forberedte høsten og vinteren, hodet mitt var tomt for ord. En dag kom en mann over mosen. Det var kveld, det var mørkt. Jeg ba ham inn og ga ham mat og drikke, det ble sent, han fikk en seng. Om natten ble jeg grådig på ham og fikk ham. Om morgenen dro han ikke. Heller ikke neste morgen dro han. Han sanket ved med meg, bar tungt og skjøt typer. Vi sa ikke stort, vi veiet våre ord, vi snakket med verdighet. Hans munn var sydd igjen. Alltid hørte vi den tunge lyden av himmelen og skogmørket og trærnes vennlighet. Fuglene. Nord for hytta lå et tjern, grønt og blankt som et akvarium. Der svømte mange bitte små fiskebarn, de vokste ikke. De levde og døde i tjernet og var til ingen nytte. Men en kveld hørte vi sang fra tjernet, de små fiskenes sang. Skulle vi tale om det eller tie om det? Vi var i årstidens under. Grågåsen kom i en flåte på himmelen og verden sto stille til de var forsvunnet igjen. Om vinteren var det stjernene og månen. Nå og da hørte vi torden. Høsten var mørk og høytidelig. Tung og bløt så ingen tanke var umulig. Hjorten lutet seg mot jorda, og vi lutet oss mot jorda, hva ville komme nå? Vårens hastighet og henrykkelse og galskap, jo da, men høsten og mørkeredselen! Vi hørte varsler, vi fikk tegn, vi lyttet, tykke av stumhet. La oss sove, tenkte vi og vi sovnet.

Vigdis Hjorth (f. 1959) vokste opp i Oslo og har bodd i København, Bergen, Sveits og Frankrike. Debuterte i 1983 med barneboken *Pelle-Ragnar i den gule gården* som hun fikk Norsk kulturråds debutantpris for. For sin andre bok, *Jørgen + Anne er sant* fikk hun Kritikerprisen. Gjennombruddet som forfatter for voksne kom med romanen *Drama med Hilde* (1987). Hjorth har utgitt tjuufem titler til nå og er oversatt til en rekke språk. Siste bok: *Tredje person entall* (2008).

Å Isak!

Monolog av Gro Dahle

Hører du?
Hysj
Hører du?

Hører du ham?
Ja? Hører du ham?

Nei.

Hører du?

Hører du skogen?
Hører du skogen?
Hører du fjellet, langt langt borte?
Langt langt borte?
Hører du fjellet?
Dype toner av stein og fjell, av skrent og ur.
Hører du fjellet?
Hører du toner av juv og stup,
av stein og ur, av skrent og ur, av fjell og stein.
Hører du fjellet synge?

Hysj!
Det er fjellet.
Ja, det er fjellet som durer.
Det er stein og stein.
Det er berg av stein og tunge steiners steiner.
Skrent og ur. Skrent og ur.
Det er fjellet.

Hører du bakken sukke?

Bakken synger. Hører du bakken synge?
Hører du gresset?

Gresset vokser.
Hører du gresset synge om å vokse?
Hører du vannet?

Hører du?
Hører du vinden i trærne?
Vinden i bladene? Vinden i gresset?
Trærne synger.

Det er et kor av greiner og stammer, blader og gress.
Regnet synger.

Hører du regnet plystre med tusen små munnar?
Hører du regnet spille på fløyte i gresset?
Hører du skritt i gresset?
Føtter mot stien?
Føtter i gresset? Skritt i mose?
Hører du mosen som synger?
Myra som synger?
Hører du noen som går i gress og i mose, i myr og i strå,
vannet som surkler,
bekken som renner, gress og strå,
hører du regnet, hører du vinden i gresset,
vinden i gresset, regnet og vinden og gress og strå,
hører du vannet og vinden og noen som går i skogen, går og går, det er Isak.
Hører du Isak?
Hører du Isak som bygger?
Isak bygger.
Det er steiner og tre.
Det er øksa som slår.
Det er kniven og steinen og øksa og stabben.
Det er Isak.

Hører du Isak rydde en plass?

Hører du Isak svette?

Svetten synger i nakken.

Hører du svetten synge i nakken?

Svetten synger ned ryggen.

Kjenner du svetten ned ryggen.

Det er Isak som svetter.

Og skjorta er klam, klam,
han er varm, varm.
Det er Isak.

Det er Isak.

Hører du trærne?

De hilser på ham,
sier hei Isak, hei Isak,
vi har ventet på deg.

For alle trær venter på ham.
Og han går over gresset med tunge skritt,
store skritt,
måler opp plassen.
Hører du Isak Sellanrå gå?
Han går og han går.
Hører du Isak Sellanrå gå?
Går og går.
Hvert skritt er en sang.
Og gresset synger om Isak som går og går
og gresset har en sang om føtter,
en sang om Isak som fortsetter å gå
og gå og gå,
for dette er Isak Sellanrå

og bekken synger om ham.
Bekken kjenner hendene hans, ansiktet hans.
Han skyller hendene,
skyller ansiktet,
og svetten synger i håret,
han skyller håret
og bekken synger kaldt og vått
gjennom hendene hans, gjennom hendene hans,
tra la la la la.

Det er Isak.

Jeg har sett Isak gå gjennom skogen.
Og trærne synger om ham.
Jeg har hørt trærne synge.
Hører du trærne synge?
Hører du bekken synge?
Hører du gresset og bregnene synge om bein og føtter?
Hører du kvistene knekke under skoene hans?

Hysj.

Hysj.

Hva sier gresset?
Hva sier buskene og vinden i buskene?
Hva sier trærne? Bladene i trærne, hva sier de?

De sier at Isak er i skogen.

De sier at Isak bygger.

Og jeg løper på tuer av gress.
Jeg løper gjennom geiterams og myrull.
Jeg løper og løper i gresset uten sko på.

Og det fins en mann som går.
Det fins store sko der inne i skogen.
Store, mørke sko

Og jeg løper på tærne over plassen,
jeg løper på kløver og gress.
Jeg springer springer gjennom brudeslør
og blomstene kiler på leggene.

Og det fins en mann som går og går og går
gjennom skogen
gjennom gresset
gjennom meg.

Det er Isak.
Og skoene hans lager spor over huden min.
Skoene hans går langs blodårene mine.
Føttene hans krysser hjertet mitt
og fortsetter videre under lungenes store trekroner.
Hører du trærne puste?
Hører du vinden i trærne?
Hører du hvordan bladene synger av luft og sol, av regn og vind?
Hører du bronkialtreets greiner i vinden?
Under trekronene. Under trekronene.
Og videre opp over brystet mitt.
Det er Isak som går.

Det er Isak som venter i armhulen.
Han har satt fram en stol.
Og ilden synger,
vannet i kjelen synger,
steinene synger om varme,
og varmen synger i bakken og i kinnene mine.
Jeg synger jeg også.
Isak synger i meg.
Og håret mitt synger for hendene hans.
Det er Isak.
Og Isak synger i håret mitt.
Han har gått inn i skogene mine

og skogen synger for Isak.

Skogen min synger for Isak!
Det bruser i trærne mine!
Det suser i stammer og sevje.
Det suser i blader og greiner.
Det suser og summer og synger.

Hør hvordan skogen min synger!
Hør hvordan skogen min synger
for Isak, min Isak.
Kom med føttene dine
og tråkk over myrene mine,
gå med skoene dine
langs stiene mine
opp på høydene og ned i armhulene,
over hoftene, over lårene.
Kom med hendene dine og hogg i meg,
rydd en plass i skogen.
Velt steinene mine vekk, velt opp røttene mine,
og gjør meg klar,
legg meg klar til å åkres,
til å bygges,
til å plantes,
legg meg ned.

For her skal du bo.
For her skal du bo.
Her skal du bo,
her her her her

her

i denne lysningen,
denne åpne plassen,
denne enga, denne enga,

her her her her

her

skal du rydde en plass i skogen.
Her skal du pløye med ploegen din,

her skal du åpne meg opp,
legge meg åpen,
folde meg ut.

Her her her her

her

skal du legge åkeren din.

Jeg hører pusten din.
Jeg hører hjertet ditt.
Det slår og det slår slegga i jorda.
Du og den slegga.
Du og den pusten.
Den slegga. Den pusten.
Den pusten. Den pusten.
Den slegga. Den slegga.
Jeg hører pulsen din slå slegga i jorda.
Stein og jord.
Stein og jord.
Og pusten din.
Og pulsen din.
Og hjertet som slår og slår
en slegge i jorda.
En slegge. En slegge.
Og pusten som puster
og hjertet som slår og slår.

Her her her her her her

Her

Her skal du velte opp jorda
velte meg opp
i mørke striper,
pløye meg opp
i mørke striper
og plante, her skal du plante,
plante meg, plante meg plante og plante.
Her skal du frø meg, frø frøene dine,
frø meg frøene dine i meg, frø frø
frø frø
plante plante.

Her skal du plante åkeren din,
å Isak, Isak!

Her her her her

Her roper jorden på mer.

Hører du jorden rope?
Hører du jorden synge om grøde?
Hører du marken synge og rope?
Hører du markens grøde?

Hører du trærne lengte etter å holde fast?
Hører du plankene hviske om å bli bygd?
Hører du vegger og tak synge i treverk og stammer?
Hører du taket i trekronene?

Hører du huset plystre på deg?
Rope på deg!

Huset roper!
Ja, ja, hører du huset roper
Du kan bygge meg når du vil.
Jeg er huset ditt.
Du kan bygge meg så stort du vil.
Jeg er veggene dine. Taket ditt.
Jeg holder deg oppe.
Du kan bygge meg evig og alltid,
bygge meg, bygge meg.
Jeg er bakken du står på.
Jeg bærer alt du vil jeg skal bære.
Jeg er gulvet ditt.
Jeg holder deg.
Jeg er huset du bygger.
Jeg er hvert hjørne.

Len deg mot meg.
Jeg holder.
Støtt deg på meg.
Jeg holder.
Jeg er sterk.
Jeg holder.
Holder og holder.
Holder og holder.
Gulv, tak, vegg.
Vegg, gulv, tak.
Jeg holder og holder.

Ingenting kan brenne ryggen min.

Jeg er veggene, taket og gulvet.
Jeg er skogen.
Jeg er alt.
Evig og alt og alle ting.
Og du er Isak.
Du kan gå i meg når du vil.

Trærne mine suser for deg.
Hører du skogen suse og synge?
Hører du veggene summe?
Du kan kjenne hvor sterk jeg er.
Veggene mine holder og holder.
Du bygde meg.
Du pløyde åkeren min.
Du sådde meg.
Du gikk i kornet mitt.

Du gikk i kornet mitt.
Du gikk i kornet
og kornet kilte deg på lårene,
kornet kilte deg på hendene dine.
Du strøk kornet over håret, du,
det gjorde du det,
ja, det gjorde du,
strøk kornet over håret,
husker du?
Hører du?

Hører du nå?
Hører du kornet?

Hører du kornet?

Hører du kornet synge?
Hører du kornet synge?

Det synger og synger om mel.
Det synger om melet.
Og brødet i ovnen?
Hører du brødet i ovnen?
Hører du brødet nynne?
Brødet nynne?
Ja

Hører du det?

Brødet nynner og nynner

Na na na na na

Na na na na na

Hysj

Så

Sånn

sånn ja

Hysj så så så så så

Så så

Så så sånn ja

Sånn ja, så ja, sånn ja, så så så så

så så så så, lille venn

Stille.

Stille?

Hvorfor så stille?

Så stille så stille.

Hvorfor så stille?

Hva er det for noe?

Hvorfor er du så stille?

Hva er det for noe?

Kan du ikke si det?

Vær så snill?

Hva er det for noe?

Hva er det for noe?

Ingenting så stille som en bortvendt rygg.

Ingenting så stille som en lukket munn.

Ingenting så stille som deg

Ingenting så stille som deg

Ingenting så stille som deg

når du har gått.

Vent litt.

Hysj.

Jeg hører noe.

Er det ikke skritt der ute?

Det er noen der ute.

Er det han?

Er det du?

Er det du som går der ute?

Er det deg?

Hvorfor er du der ute?

Hva driver du med?

Bygger du?

Du bygger vel ikke?

Bygger du nå om natten?

Du kan ikke bygge nå om natten.

Hvorfor holder du på sånn?

Kan du ikke si det.

Vær så snill!

Kan du ikke si hva du gjør!

Hva driver du med egentlig?

Bærer du steiner om natten?

Hva skal du med de steinene?

Snakk til meg!

Vær så snill!

Ikke vær sånn!

Vær så snill.

Ikke vær sånn da.

Ikke vær sånn. Vær så snill.

Å Isak, Isak!

Hva driver du med?

Hva gjør du for noe?

Du kan ikke holde på sånn?

Du kan ikke bære steiner om natta!

Du kan ikke. Du kan ikke.

Hva gjør du for noe egentlig?

Hvorfor holder du på sånn?

Alvorlig talt, Isak.

Hører du ikke natten sukke?

Hører du ikke natten sukke?

Det er natt nå.

Kom og legg deg.

Kjære venn. Gamle mann.

Kjære venn. Gamle mann.

Kom og legg deg.

Kom og legg deg.

Senga har du selv snekra.

Senga har du selv lagd.

Kom og legg deg.

Kom og hør senga synge.

Det er senga som synger.

Hører du?

Hører du senga synge?

Hører du senga puste?

Hører du?

Det er putene som puster.

Hører du putene puste?

Madrassen, dyna, putene.

Senga puster, nynner, puster, nynner,

nynner for deg.

Nynner for deg.

Hører du?

Na na na na

Na na na na na

na na na na na na na

Synger for deg.

Jeg synger for deg.
Hører du?

Gro Dahle er født i 1962, og bor på Tjøme i Vestfold. Hun debuterte med diktsamlingen *Audiens* i 1987. Etter det har hun skrevet bøker i mange sjangre og vunnet en rekke litterære priser, bl.a. Brageprisen for beste barnebok 2002. Bøkene hennes er oversatt til flere språk. I 2006 kom hennes første voksenroman: *Huset i snøen*. Siste bok (med illustratør Svein Nyhus): *Roy* (2008).

Ein siste heilagdom

av Maria Tryti Vennerød

Den lange stien over myrene og inn i skogen – kven har trakka opp den? Mannen, mennesket; dei første som var her. I byrjinga var dyra. Eitt og anna dyr følgde i spora til eit anna og gjorde spora tydlegare. Sidan kom menneska. Menneska snusa opp stien, trakka i spora og stiane flaut overalt. Slik vart stiane til. Slik vart vegane og plassane til; slik vart byane til i utmarka. Overalt i allmenningen vart det trakka, overalt i allmenningen som låg der og som ingen eigde; eit herrelaust land.

Kvinna kjem gåande mot nord. Ho ber på ein sekk, lik den første sekken, sekken er alt ho har att. Kvinna er grov, har nesten skjegg og små arr i ansiktet – tomter av sår, kjem dei frå arbeid eller strid? Kanskje kjem ho frå straff og vil gøyma seg, kanskje er ho fritenkjar og søker fred; iallfall så kjem ho framleis eit menneske midt i enorme einsemda. Her er einsamt no. Her har vore trakka overalt – men no er her tomt.

Ho går og går, som er ho det siste mennesket, her er stilt for fuglar og dyr. Stundom seier ho: Å nei herregud! seier ho til seg sjølv. Ho kjem over myrene og mellom dyner av støv. Ho speidar ikring. Ho vandrar ikring og leitar, ho leitar etter kva? – ingen hugsar, ho undersøker men veit ikkje kva, ho går i sirkel, kjem attende til eigne spor – spora er overalt. Her har vore trakka overalt. Ho tek sekken og går igjen. Det varar heile dagen, ho ser sola gå ned og det blir natt og ho kastar seg på arm i lyngen. Lyngen er svart.

Om nokre timar går ho igjen, å ja Herregud! ho går igjen, rett mot nord, ser sola svart i det fjerne, ho held eit måltid av sukkervatn eller kva det er. Også i dag går ho vidare, er det sjølvopphaldingsdrift eller motsett? Er det dragning mot dommedag eller frelse? Å herregud! Ho går igjen, ho kjenner noko, ein vilje, ho hugsar ikkje etter kva men noko i ho jagar.

Ho basar gjennom oska, snublar men kjem seg på føtene att. Ingen ser ho der ho tørkar skiten frå auga, ingen ser at det er fånytted fordi hendene er dekte av sot. Det sildrar i glinsande bekken. Irrgrøne sola stig opp og går ned. Svarte skyer mot gule himmelen og fargane gjer kvinna kvalm. Kva leitar ho etter, og hugsar ho at ho leitar? Ho kunne leggja seg ned, kvifor gjer ho det ikkje. Kvifor gjev ho seg ikkje til giftige sumpen? Kvifor hjelper ho ikkje naturen og stikk hovudet i sovelpølen – det ville vore lett! Denne standhaftige viljen til ikkje å

slutta å pusta. Denne underlege trongen til vidare! vidare! vidare. Ho vassar i gjørme. Myra slurpar etter føtene hennar, brune sola er låg og ho kastar seg på arm i stankhola – men så står ho opp att. Ho står opp.

Er det slik det er? Er det slik at ho kjenner seg heime i dette framande? Ja visst har her vore pløgd, plyndra og pult. Menneska har dyrka jordlappane sine, elska jordlappane sine og drepe for jordlappane sine. Fødsel – krig – fødsel – krig – slik har menneska halde på! – men no er her herrelaust og dødt. Er det slik det er, at ho endeleg kjenner sanning? At ho har kome til ein ørken av sanning, kanskje har ho ei kjensle av at Her! Her kan eg vera. Dette kan eg forstå. Alt er som det skal vera; her er dødt! Er det dødt her? eller er her berre fråver av liv, kanskje var her aldri liv; berre ørken! eller er det faktisk gift, er det gift som er her, gift som evnar å drepa?

Ho traskar gjennom støvet, om det er atomstøv eller meiningsløyse. Ho er åleine, denne kvinna, denne sterke senete kvinna, ingen ser senene lenger for ho er velfødd, feit; men ho er sterk! Ho toler einsemda godt. Ho heiter Maria. Ho er ikkje pen men ho heiter Maria, og ho har enno ikkje lagt seg til å døy.

Og endå er det slutt no, slutt på menneskesoga slik ho har kjent den – sekunda med skinn av sivilisasjon var i høgda eit sidesprang. Temperamentet var alltid det same. Etter det bar det rett ned att på utviklingsstigen; først kom englane, sidan demonane, og hakk i hel kom aper og amfibiar og no er det heilt tomt her. Her er så framandt! Som om ingenting var hendt.

Men noko er forandra; alt er forandra. Nokon var her – og gjekk! Berre Maria er igjen no, vi kallar ho Maria. No skal Maria døy – eller skal ho ikkje? Villmarka er ikkje lenger der ute, Maria må innover, Maria må venda inn! Før ho døyr skal Maria til sine inste marker. Der skal ho søkja den nøysemda og det sakrale rommet som menneskearten halsa seg ut av.

Ho ser seg over skuldra. Ho snur seg som om her framleis skulle kunne komma nokon bak ho. Her er ingen. Alt er dødt. Ho skal bort no, ho kjenner seg ikkje

heime; ho flyktar vekk frå dette nedbomba og framande, desse farlege restane av noko som nesten var.

Ikkje forstyrr! ropar Maria – desse dynene av død, akkurat som at dei lokkar og kviskrar: Du er ein av oss, du må bli her med oss! Bli med oss, for *du* er del av oss. Lat meg vera, eg skal *inn!* svarar Maria. Andre stemmer kjem og turrar med håp: Ikkje gje opp! seier stemmene, her er framleis noko for deg! Hald opp! svarar ho og skjeller på ein Gud som ikkje finst, men som tryglar ho om å tvila på døden. Denne trongen til å håpa! Denne nekten til å gje opp! Denne snikande kjensla av at alt ikkje er håplaut – midt i alt det gruvsame.

Maria kastar seg i sanden, febervarm og utmatta. Ho sveittar og sovnar, drøymer og fantaserer, først om menneske som plyndrar og puler kvarandre, seinare om heilagdom og jomfrufødsjar, før ho vaknar og brekker seg. Desse gudane som turrar med håp!

Innover og innover ligg dei her, stiane, allereie opptrakka men gløymde, stiar frå ei anna tid, ja så sanneleg! Som om nokon har gått her før! Etter dagar, veker og år snublar ho inn. Ho har sett lyset lenge, men no er ho her. Ho har kome fram. Det luktar av planter, dei fyller seg grådige med grønt. Det bognar i fukt og næring. Sjå no er ho her, i drivhuset sitt. Sjå, her var eit drivhus! Kva betre kunne Maria ønskja! Maria skal vera her åleine: Ja herregud! Som ein Noah på arken skal ho vera åleine, ho *må* vera åleine, aldri meir skal menneska pløya, plyndra og pula hjartet hennar i bitar. Aldri meir skal ho opna døra for helvetesmarka der ute. Ho er åleine. Her skal ho vatna tomatar og kanskje meistrar ho også sitrus.

Tusenår med nedfallsfrukt som ingen har brydd om – og alt som Maria har trudd var ugras og nyttelause vekstar – alt dette som ingen har sett – som har falle til jorda og blitt dekkja av bark – som ingen verdsette men sopte bort og dekkja og kalla kompost! Maria tørkar ei tåre. Her kan ho vera. Ho legg seg i lyngen, i skog og beitemark, i grøne lier gjer ho seg klar. Haren bykser over elva og rypa spring opp ved føtene hennar og kveser når ho legg seg ned og spriker i blåbærlyng og tyttebær, sjutakka skogstjerne og småbregner.

Ho ligg og spriker; ho har kjent veene komma. Ho held seg fast i tjukke røtene og brøler så heile verda kan høyra det. Ut av kroppen hennar kjem det, eit mirakel som ifrå Gud! Ho løfter det opp, bit av strengen, blunkar ei tåre og legg det til brystet. Kven skulle trudd! Her midt i einsemda. Maria kjenner hjartet sprengja i lukke og geita sug av brystet hennar. Tenk, Maria har født eit kje! Ho takkar Gud; takk, Gud, for takksemda! Takk Gud, takk for at eg er takksam, for takksemd er vegen til lukka. Eg dyrkar mine eigne marker no. Her kan eg vera. No er eg komen heim.

Ho voggar kjeet i søvn, åra går, killingen veks og berre Maria og bukken er saman, saman i drivhuset, mellom lyng og palmer lever dei: dei syng songar og skapar nytt liv og let seg ikkje forstyrra av at drønna blir høgare dag for dag. Dag for dag, så høyrst det betre, utanfor drivhuset, at utanfor veggene så drønner det og drønner; men dei høyrer det ikkje. Gje faen i jævlane! ville dei ledd lukkeleg, viss dei høyrde, men i staden sug dei av kroppane til kvarandre og bryr seg ikkje om hordane av menneske som bankar på dørene, som riv i veggane og hoppar på taka deira, og som tryglar om å få komma inn: Takk for takksemda! Ropar dei. Takk Gud!

Gud svarar ikkje, men Maria er lukkeleg og let seg ikkje forstyrra; ikkje av raketane, ikkje av granatane, ikkje av barnegråten, brøla eller klynka frå valdtekte kvinner. Ikkje av løgnene eller forbanningane eller ropa om hjelp; ikkje av alskens folkeutryddingar eller isbjørn som gjer sine siste brøl. Maria er takksam. Takk! Soppen veks på himmelen, dødsropa fyller universet og havet raudnar av blod – men Maria er lukkeleg. Her kan ho sova – her er ho varm; trygg. Ho rufsar bukken i skjegget og smiler av den stinkande anden hans. Han skrapar med hoven, men ho kviskrar i øyret hans og kysser: Roleg no bukken min. Alt er fred. Alt er fred. Alt er fred.

Maria Tryti Vennerød (født i 1978 i Oslo, vokal opp i Sogndal og Førde) Debuterte i 2002 på Norsk dramatikfestival med *Meir*, og har siden blitt spilt blant annet på Det Norske Teatret, Sogn og Fjordane Teater og Teater Ibsen. Vennerød vant i 2003 den norsk-svenske dramakonkurransen arrangert i forbindelse med markeringen av Unionsoppløsningen i 2005, med *Frank*. Hun fikk Ibsenprisen i 2005 for *Dama i Luka*.

Ikke til å ville ha

av Hanne Ørstavik

Det som sitter igjen etter å ha lest *Markens grøde*, er de to barnegravene. Det er som å gå inn i en skog, og det er ingen andre der, du er helt alene, du går inn mellom trærne, inn under trærne, under det høye grønne, inn i det rommet som lages der, av lyset ned mellom trærne, og under. På den grønne mosen, stråene, lyngen, den ujevne bakken, småstein, kvist – og overalt er det stier, som om det har gått noen her før, som om det er stier mellom tuene, og du kjenner deg kanskje redd et øyeblikk, du kan gå deg bort, hvis du glemmer deg, glemmer å tenke, bare følger med, følger stien, går, fram der i det grønne, over mosen, mellom tuene, inn.

Inne i en sånn skog var det Inger fødte barnet sitt. Alene, der i skogen. Redselen, under fødselen, i smertene, for at du ikke holdes sammen mer, at du revner, nå sprekker du, rives opp – og den andre redselen, som Inger må ha gått med hele vinteren, redselen for om barnet også var som henne. Stygt. Med den åpne munnen ganen opp mot nesene, hele ansiktet åpent sånn, hareskår. Stygt. Ikke til å elske. Ikke til å ville ha.

Og Inger vet hvordan det er. Avskyen i øynene, ikke med vilje, engang, ikke med vond vilje, de som kommer mot henne, skal si henne noe, ikke engang med vond vilje trenger det å være. Det bare skjer. Fordi det gjør vondt å se på henne. Avskyelig. Hvordan Inger vet hvordan det er å bli snakket til og ikke møte øynene, for de ser ikke på henne, når de snakker til henne, de ser forbi, fester blikket et sted bak henne, like ved øret, ved siden av, over, eller de ser henne i øynene, men som over en plate, med et stivt blikk, som ikke slippes ned, til det der nede, det vil de ikke ha. Bare det der oppe er det mulig å snakke med, de holder seg der oppe. Sånn har hun gått, Inger, fra hun var liten, fra hun var nyfødt, spedbarn, morens øyne på henne lenge før hun visste hva det het, ordene for det som skjedde der i morens øyne, at de så på henne, men samtidig skjov henne vekk, øynene, blikket, skjov henne bort. For hun var noe som ikke var til å ville ha, det, der, synlig, midt i ansiktet.

Og så har hun blitt tatt imot av Isak. Sånn hun er. Det er himmelen, vidunderet. Hun blir tatt imot, som hun er.

Og mellom dette, mellom himmelen og fortapelsen, midt i dette går hun med den voksende magen sin, med det nye barnet. Og hun vet ikke. Vet ikke hva det er, om det er. Som henne. Hva skal hun gjøre da?

Og så kommer det, og så er det som henne. Og så gjør hun det kjærligste hun kan tenke seg. Det lille barnet, den lille jenta, som har kommet ut av henne og ligger der, blodig, talgflekkete, født, med den samme skaden som hun selv. Med

den samme åpningen i ansiktet, den samme glipen. Og hun gjør det kjærligste hun kan tenke seg. Hun dreper det. For at hennes egen lille jente skal få slippe det som bare Inger vet. For at hun skal få dø den døden Inger kan ha lengtet etter, inni seg. Fra det første blikket fra sin egen mor, fra den gang hun selv var den nyfødte lille jenta. Gir henne den døden, det beste hun kan, som velsignelse. Og graver det ned, der mellom trærne, oppi bakken, oppi lia, mellom trærne. Og setter på et lite kors, av to trepinner.

Dette å kunne gå inn mellom trærne, alene, i skogen, og så er det så stille. Det er bare dine egne skritt, kanskje fugler, kanskje vind i bladene. Men det er ingen andre der. Også Inger var alene der, med barnet.

Sånn Barbro var alene, mellom trærne, ved bekken, da hun fødte sitt. Gutten, den velskapte gutten, som falt i bekken, sa Barbro, og ble død av det. Hun ville ikke ha det. Kunne ikke, ville ikke. Ikke da, ikke sånn. Også hun alene med fødselen, følelsen av at det som skal ut er for stort, at det spjærer deg opp og at bekkenet kommer til å spreke, at du ikke holdes sammen mer. De var alene med alt dette, første gang, både Inger og Barbro.

Og de gjør det samme, de dreper barnet sitt. Og graver en grav til det, i skogen. Og selvfølgelig er det galt. Men jeg rystes ikke av det. Det var før kondomene, før pessaret, spiralen og p-pillen, før abortloven fantes, som alternativ. Rettssaken mot Barbro har Hamsun skrevet som en tilsynelatende nøytral framvisning. Men den kommer jo fram, selvfølgelig, motstanden. Mot barnedrapene. Selvfølgelig. For det er et brudd i romanen, at den følger saken så nøye, han ville noe med det, Hamsun, si noe, om at det som gror, vokser og blir til, skal ha liv. At det er *Markens grøde*, det også. Og at det er opp til oss, å ta det imot.

Men det er ikke så enkelt. Det er forskjell på kuene som storoksen til Isak bedekker, og det å føde fram et menneskeliv. For mennesket er det mest hjelpeløst fødte av alle som fødes på jorden. Vi trenger og trenger og trenger, og noen må være der og gi. Noen må være der, og bytte og bære og holde. Vugge og nynne og si. Der kalven reiser seg og står i løpet av en halv time, trenger vi først et år, og så et helt liv. Og noen må være der.

Og det å være den som er der. Det er det det handler om. For mens Isak sår, både med korn og sæd, og siden høster, så er det ikke sånn i kvinnekroppen. Den er både korn og jord på samme tid. Og barnet høstes ikke når det blir født, det fødes, og så skal det vokse.

Og det er kanskje lettere å dømme Barbro enn Inger. For Inger hadde en så synlig grunn. Mens Barbro var bare forfengelig? Ønsket seg et annet liv? Med en

annen mann? I hvert fall på en annen måte, var det sånn?

Vi vet ikke. Vi vet bare at Barbro og Inger drepte sine nyfødte. Og grov dem ned. Fordi de av en eller annen grunn ikke så noen annen utvei. Selvfølgelig er det galt. Men det er ikke så enkelt.

Det som blir igjen, hos meg, av *Markens grøde*, er dette: Stillheten i skogen, under trærne, den grønne bakken, bladene, lyset der under trærne, å være alene der. Å gå inn i skogen, alene. At det er langt til andre, og at det kan graves en grav. Det kan være en grav, ved siden av stien, i skråningen, den grønne lyngen, mosen, den brune torven, sanden, den rotfylte jorda. Det ser så fredfylt ut. Og samtidig dette: At de var alene der i skogen, og gravde en grav, og begravde barnet sitt, som de ikke ville ha. Ikke kunne ha. Det var ikke plass i dem, for det. Vi vet noe, vi tror vi vet, men vi vet ikke. De gjorde det. Det var sånn det var. Og så begravde de det. Mer og mindre godt. Den ene med kors, den andre uten. De var alene med det.

Sånn vi også går inn i skogen, alene. Inn under trærne, med de mange stiene, som ikke er stier, bare forsenkninger mellom overgrodde steiner, og så ser det ut som de henger sammen, leder fram til noe, at de viser vei. Men de leder ingen steder. De bare er. Som gresstuene, de lave kvistene, stråene. Sola ned mellom bladene som skinner i flekker på deg der du går innover i det susende stille. Eller om det kommer regn.

Hanne Ørstavik er født i 1969 i Finnmark. Hun debuterte med romanen *Hakk* i 1994, og har utgitt til sammen åtte romaner. Hanne Ørstavik har mottatt en rekke litterære priser, blant annet Brageprisen, Sultprisen, P2-lytternes romanpris, Amalie Skram-prisen, Oktoberprisen og Doblougprisen. I 2007 fikk hun Aschehougprisen for hele forfatterskapet, og bøkene hennes er oversatt til mange språk. Siste tittel (i samarbeid med billedbok-kunstneren Pierre Duba): *Der alt er klart* (2008).

www.hamsun.no

